

свещения, Министерством сельского хозяйства и сельскохозяйственных реформ, Министерством почты и телеграфа, Министерством коммуникации, Командованием корпуса охраны пограничья, Министерством вооружённых сил. Местные власти были представлены Полесским воеводским управлением, Брестским школьным округом, окружными дирекциями железных дорог в Бресте, Вильно и Радоме, поветовым старостом в Пинске, промышленно-торговыми палатами в Вильно, Бресте, Пинске, Люблине. На съезде присутствовали представители Государственного совета охраны природы, Брестского воеводского комитета физического воспитания, Польского турбюро «Орбис», многочисленных музеев и общественных организаций. Представительные группы прислали Полесский турклуб, Еврейское краеведческое общество, Общество поддержки народных промыслов и др. Пресса была представлена еженедельником «Slowo Polesia» и Центральной польской телеграфной агенцией [8, 8-11].

Открывший съезд полесский воевода В. Костек-Бернадский подчеркнул значение развития туризма для Полесья с хозяйственной, культурной и политической точек зрения [8, 13-18]. На съезде были представлены доклады, определившие состояние и задачи развития различных отраслей туризма (молодёжный туризм, спортивный туризм, спортивные охота и рыболовство и др.). Секретарь ОРВЗ доктор Людвиг Гродицкий выступил с докладом «Общая характеристика Полесья и его туристических достоинств» («Ogólna charakterystyka Polesia i jego walorów turystycznych»). Ф. Друцкий-Любецкий представил экономические перспективы, связанные с развитием охоты на Полесье. В качестве основных целей на первый план съезд выдвигал необходимость объединения усилий центральных правительственных органов, местного самоуправления и общественных организаций. Подчёркивалась необходимость перспективного планирования [8, 124-126]. На территории так называемого географического Полесья были выделены туристические районы, пользовавшиеся заслуженным вниманием туристов. Как правило, это были районы, в которых были особенно интересные объекты истории, культуры, имелись этнографические особенности, типичные для Полесья флора и фауна, характерные для региона ландшафты. В этой связи выделялись район Пинщины и Коссовщины [8, 60-77]. Первый район охватывал территорию Пинского, Лунинецкого и Столинского поветов. В регионе присутствовали типичные для Полесья объекты «нетронутой природы», оригинальные этнографические зоны. В числе пунктов осмотра предлагались Пинск, Телеханы, Лунинец. При определении районов учитывалось также наличие сети коммуникаций, в том числе водных. Обращалось внимание на развитие водного пассажирского транспорта. Поскольку статистика свидетельствовала об особой рентабельности летних центров отдыха, в том числе разного рода молодёжных лагерей, в решениях съезда указывалось на необходимость всемерной поддержки таких центров отдыха, как Дубица, Домачево, Отока, Сосновка. Съезд обратился к Министер-

ству коммуникаций с просьбой обеспечить в летний сезон скидки на проезд в железнодорожном и автобусном транспорте организованных групп и индивидуальных туристов в рамках проекта «Lato na Ziemiach Wschodnich». В постановлениях съезда особо подчёркивалась необходимость развития сети железных дорог. В этой связи предусматривалось, к примеру, строительство узкоколейных железных дорог, обеспечивающих сообщение с отдалёнными восточными поветами. Ввиду неудобства существующего железнодорожного расписания, затрудняющего сообщение на полесских линиях как для локальных нужд, так и для туристов из западных воеводств, съезд предлагал изменить расписание таким образом, чтобы поездка из Варшавы до Пинска занимала не более девяти часов (за счёт уменьшения времени стоянок в Бресте и на локальных станциях). Предлагалось для удобства туристов из Варшавы выделить поезд, отправляющийся из столицы в 23.00 и прибывающий в Пинск в 8.00. Из Пинска поезд должен был отправляться в 22.00 и прибывать в Варшаву в 8.00. При этом для удобства туристов рекомендовалось изменить вокзал отправления: вместо Виленского на Центральный вокзал в Варшаве [8, 100-118]. В специальном постановлении съезда торгово-промышленным палатам было рекомендовано развивать мелкие региональные отрасли производства и обеспечить изготовление продукции, необходимой для функционирования водных видов спорта [8, 110]. Важное место в работе съезда заняли вопросы укрепления сети туристических гостиниц, подготовки экскурсоводов из числа преподавателей местных учебных заведений. Большое внимание было уделено охране природы. По инициативе профессоров И. Шафера и Б. Гриневича съезд обратился с предложением к Государственному совету охраны природы создать национальные Парки природы в Давид-Городке и на Коссовщине над рекой Жегулянка. Съезд выразил протест против уничтожения парков Элизы Ожешко в Белянах и Тадеуша Костюшки в Сехновичах [8, С. 127]. Сформулированные съездом долговременные предложения, направленные на целевое развитие туристической отрасли на Полесье, успешно реализовывались в последующие годы.

СПИСОК ЦИТИРОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Rocznik Poleski. – Brześć nad Bugiem, 1926.
2. Marczak, M. Przewodnik po Polesiu. – Brześć nad Bugiem, 1935.
3. Orłowicz, M. Schroniska turystyczne na Polesiu // Ziemia. – 1935. – № 6, 7.
4. Rocznik Ziem Wschodnich. – Warszawa, 1939.
5. Rocznik Ziem Wschodnich. – Warszawa, 1938.
6. Landau Z. i Tomaszewski J. Zarys historii gospodarczej Polski 1918–1939. – Warszawa, 1986.
7. Государственный архив Брестской области – Фонд 1. – Описание 2. – Дело 367.
8. Oplawicz M. Turystyka na Polesiu. – Warszawa, 1938.

Материал поступил в редакцию 05.12.10

KABOT T.F. Tourism to Polesye (1921–1939)

In article activity state and public organizations on development of tourism in territory Poleskoj of province during the intermilitary period is considered. Tourist movement realized problems of economic rise of region as promoted inflow of financial assets from the center and stimulated local initiatives. The role of the Society of Development of East Grounds in development and propagation of excursion routes in province is in detail analyzed.

УДК 929.5 (476)

Папко В.М.

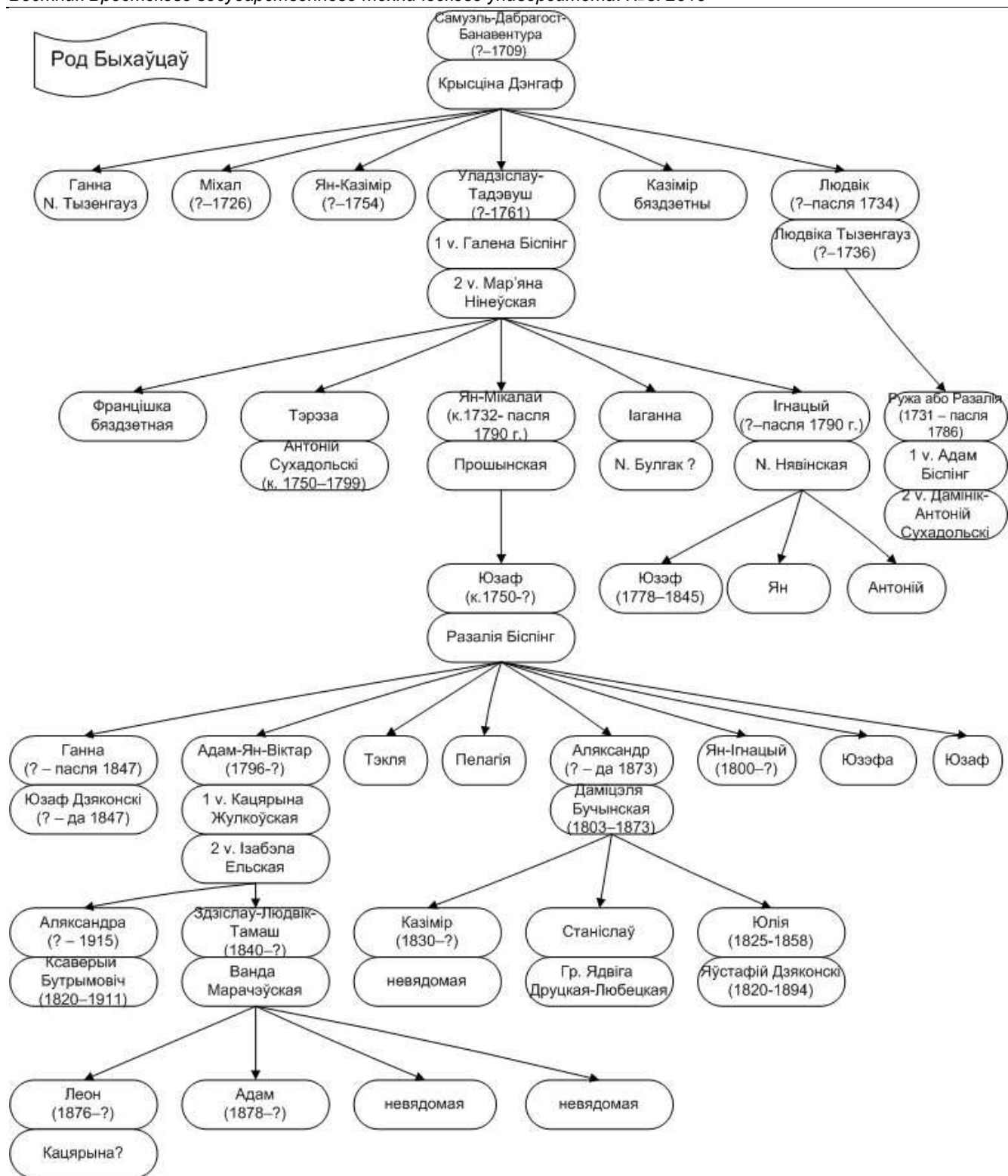
РОД БЫХАЎЦАЎ ГЕРБУ “МАГІЛА” НА БРЭСЧЫНЕ

Род Быхаўцаў неаднаразова трапляў у поле зроку даследчыкаў, яго гісторыя XVII–XVIII стст. даволі добра даследавана. Род Быхаўцаў адносіўся да катэгорыі “старажылаў” Ваўкавыскага павета. На працягу XVII–XIX стст. уплыў яго на гэтых землях быў вельмі моцным. За гэтыя стагоддзі Быхаўцы парадніліся з усімі найбольш уплывовымі родамі рэгіёна: кн. Друцкімі-Горскімі, кн. Друцкімі-Любецкімі, Тызенгаўзамі, Біспінгамі, Войнамі, Дэнгофамі. Многія

прадстаўнікі гэтага роду ў XVI–XVIII стст. займалі розныя пасады ў Ваўкавыскім павеце, калі род быў даволі шматлікім. Да XIX ст. дакладна вылучаецца толькі адна лінія гэтага роду, якая паходзіла ад Самуэля. Многія стагоддзі ва ўладанні гэтай галіны роду Быхаўцаў знаходзіўся маёнтак Магілёўцы з вёскамі Магілёўцы і Лыскава (зараз Пружанскі р-н Брэсцкай вобл.).

Папко Ольга Николаевна, кандидат исторических наук, доцент кафедры философии и культурологии Брестского государственного технического университета.

Беларусь, БрГТУ, 224017, г. Брест, ул. Московская, 267.

іл. 1. Род Быхаўцаў

Самуэль-Дабрагост-Банавентура – менскі падчасы, потым староста люцынскі, пазней стольнік менскі – быў першым у родзе, які асеў на пастаяннае жыццё ў Ваўкавыскім павеце ў канцы XVII ст. Адпаведна падымнаму спісу 1690 г. Самуэль Быхавец меў у Ваўкавыскім павеце 93 дымы, што было даволі шмат (самыя багатыя памешчыкі павета Казімір і Юры Сапегі мелі 536 дымоў) [1, с. 73-74]. Маёнтак Магілёўцы ён атрымаў ад маці Крысціны-Феліцыяны з Войнаў (?-да 1685). Ад жонкі Крысціны Дэнгоф меў у Лідскім паве-

це маёнтак Глыбокае, у Менскім павеце Шацк, у Брэсцкім павеце Рагачы. Ён памёр у 1709 г. [2, с. 98-99].

Самуэль Быхавец меў пяць сыноў і дачку Ганну, жонку нейкага Тызенгауза. Міхал і Казімір памерлі бяздзетнымі [3, арк. 120]. Старэйшаму з сыноў, Яну-Казіміру, бацькі абралі духоўную кар'еру. Ён пачынаў служыць адміністратарам лыскаўскай плябаніі ў 1695 г., потым займаў пасады ксяндза Віленскай дыяцэзіі, з 1712 г. стаў яе канцлерам. Памёр у 1754 г.

Другі сын Самуэля, Людвік Быхавец (?–1734) быў у 1720–1734 г. пісарам скарбовым ВКЛ. Ад жонкі Людвікі Тызенгауз меў адзіную дачку Ружу (Разалію). Валодаў у ваўкавыскім павеце маёнткам Нядзвецк і часткай бацькаўскага Лыскава [2, с. 99–101]. У 1729 г. перадаў брату Уладзіславу дом і надзел у Гродне [4, с. 150–151].

Трэці з сыноў Самуэля, Уладзіслаў Быхавец, займаў шэраг дзяржаўных пасадаў, у тым ліку ў Ваўкавыскім павеце: ваўкавыскі стольнік, суддзя гродскі ваўкавыскі, судовы падстароста і суддзя земскі ваўкавыскі. Ён валодаў часткай Лыскава (47 дымоў) і маёнткам Раневічы (або Граневічы) у Ваўкавыскім павеце. Ад першай жонкі Гелены Біспінг меў сына Яна-Мікалая (к. 1732 г.–?), ад другой – Марыянны Нінеўскай – сына Ігнацыя і дачок Тэрэзу, Іаганну і бяздзетную Францішку [2, с. 101]. 11 чэрвеня 1740 г. Уладзіслаў Быхавец атрымаў пасаду ваўкавыскага маршалка [1, с. 77].

Дачка Уладзіслава Быхаўца, Тэрэза, стала жонкай Антонія Сухадольскага (к. 1750–1799), гаспадара маёнтка Рагозніца, дзе ён у 1791 г. пабудаваў прыгожы палац, які захаваўся да нашых дзён. Тэрэза была бабкам знакамітага польскага мастака-баталіста Януарыя Сухадольскага (1797–1875) [5, с. 5].

Малодшы сын Уладзіслава, Ігнацы з жонкай Нявінскай меў сыноў Юзафа, Яна і Антонія [6]. Пра Антонія нічога невядома. Юзаф-Уладзіслаў Быхавец (1778–1845) атрымаў цудоўную адукацыю: у 1794 г. скончыў Галоўную школу ВКЛ, вучыўся ў знакамітых нямецкіх універсітэтах Франкфурта-на-Одэры, Гетынгена і Кенігсберга. Юзаф служыў у французскім войску падчас напалеонаўскіх войнаў, пазней жыў у Варшаве, з 1817 г. – у Вільні [4, с. 151]. Юзаф Быхавец быў студэнтам Э. Канта, пераклаў на польскую мову некалькі яго твораў. Яго творчасць знаходзілася пад моцным уплывам Канта. Пісаў Быхавец і свае арыгінальныя філасофскія творы [7, с. 158–159].

Кар’ера Яна Ігнацьевіча Быхаўца была звязана са Слоніміскім павятам. Усё сваё жыццё па службе ён меў дачыненне да судовай справы. З 1797 г. ён быў дэпутатам у Галоўным Літоўскім Трыбунале. У 1802–1808 гг. ён займаў пасаду земскага слонімскага суддзі. У 1814–1830 гг. пяць разоў запар выбіраўся на пасаду межавога слонімскага суддзі, пакуль у 1830 г. не быў абраны старшынёй гэтага суда, якім быў да выхада ў адстаўку ў 1832 г. [8, арк. 1] Ян Ігнацьевіч атрымаў ад бацькі ў спадчыну маёнтка Хмяльніца ў Слоніміскім павеце [6, арк. 1–2]. Звесткаў пра нашчадкаў Яна Ігнацьевіча няма.

Старэйшы сын Уладзіслава, Ян-Мікалай быў асноўным спадкаемцай свайго дзядзькі ксяндза Яна-Казіміра Быхаўца, які пакінуў яму адпаведна завяшчання ўсе маёнткі, грошы і рухомую маёмасць – срэбра, мякі, вазы і г.д. [9, арк. 2 адв.].

Ян-Мікалай меў за жонку нейкую Прошыньску і адзінага сына Юзафа (к. 1750–?). Ён быў ваўкавыскім маршалкам ў 1764–1783 гг. Ян-Мікалай судзіўся з А. Крсіцікам і Матушэвічамі за спадчыну кн. Горскіх [10, с. 103]. У 1790 г. напісаў завяшчанне, па якім пакідаў частку сваёй спадчыны (4 тыс. злотых) сваёй сястры, якая пайшла замуж за нейкага Булгака і яе дзецям – сыну Іахіму Булгаку, дочкам Брыгідзе, Соф’і і невядомай (імя ў дакуменце неразборліва). Таксама ён пакінуў 500 злотых лыскаўскім базыліянам на памінальныя службы. У завяшчанні ён піша, што развітваецца з сястрой і братам. Гэта даказвае, што ў 1790 г. яго брат Ігнацы яшчэ быў жывы. Імя сястры, хутчэй за ўсё, Іаганна [11, арк. 1].

Юзаф Быхавец валодаў маёнткам Магілёўцы падчас складання рэвізскай казкі 1795 г. З гэтага дакумента вядома, што ён, крайчы літоўскі, меў у двары Магілёўцы 3 шляхціцаў, 8 вольных і прыгонных сялян; у фальварку Магілёўцы 6 шляхціцаў, 1 вольнага і 6 прыгонных сялян; у в. Магілёўцы 102 селяніна і 1 шляхціца, у Асочніках 63 сялян і 1 вольнага; у фальварку Разалін 3 шляхціцаў, 2 вольных і 3 сялян. Да маёнтка адносілася яшчэ некалькі вёсак. Наогул, у маёнтках Юзафа тады жыло 37 шляхціцаў і 1065 сялян (маюцца на ўвазе толькі мужчыны) [12, арк. 6 адв.–8 адв.].

Юзаф ажаніўся з Разалія Біспінг, у іх было шмат дзяцей. Дачка Ганна пайшла замуж за Юзафа Дзяконскага. Старэйшым з сыноў, магчыма, быў Аляксандр Быхавец (?–да 1873). Адам-Ян-Віктар нарадзіўся ў 1796 г. (ахрышчаны 24 студзеня па старым стылі) [13, арк. 1]. У 1800 г. нарадзіўся малодшы з сыноў, Ян-Ігнацы (ахрышчаны ў Лыскава 21 ліпеня па старым стылі) [14, арк. 1]. Ян-Ігнацы

вучыўся ў гродзенскай гімназіі, у 1821 г. ён скончыў шосты клас і атрымаў атэстат. Гэты дакумент захаваўся ў “Фондзе Быхаўцаў”. Атэстат дае ўяўленне пра тыя прадметы, якія вывучаліся ў гімназіі і адзнакі Яна-Ігнацыя: хрысціянская дактрына, этыка – даволі добра, геаграфія, фізіка, заалогія, батаніка, мінералогія, элементарная матэматыка – добра, лаціна, французская мова – сярэдне (здавальняюча), алгебра і хімія – незадавальняюча [15, арк. 1].

У „Спісе патомнай шляхты Ваўкавыскага павета” згадваюцца дзве сям’і Быхаўцаў. Першая з іх – адстаўнога паручыка Аляксандра Іосіфавіча: яго жонка Даміцэля, дачка Юлія і сыны Станіслаў і Казімір (у спісе пад нумарам 6). Пад нумарам 7 у спісе згадваецца кавалер ордэна Св. Уладзіміра 4 ступені Адам Іосіфавіч Быхавец, яго сёстры Пелагія, Фёкла і Юзэфа, сын Здзіслаў-Людвік-Фама [16, арк. 3 адв.–4].

З успамінаў Габрыэлы Пузыны з роду Гюнтэраў (1815–1869) вынікаюць некаторыя абставіны заключэння шлюбу Аляксандра Быхаўца. Яго будучая жонка Даміцэля Бучынская была адной са шматлікіх (як мінімум чатырох) дачок Даніэля Бучынскага і Варвары Лапацінскай [17, арк. 1]. Старэйшая з іх пайшла за пана Залёўскага. Пад 1829 г. Г. Пузына піша: “З дзвума малодшымі (сёстрамі) было шмат клопатаў у час свецкага сезону. Адна з іх, панна Даміцэля, склаўшы пры смяротным ложы сястры Юліі вотум невыхаду замуж, раптам захацела ад гэтага адмовіцца; ужо як вызвалена ад гэтага, яна выйшла замуж за пана Аляксандра Быхаўца ў Гродзенскую (губерню)” [18, с. 117].

Аляксандр і Даміцэля мелі сыноў Казіміра (1830–?) і Станіслава (?–?), дачку Юлію (1825–1858). Юлія пайшла замуж за свайго дваюраднага брата, сына Ганны з Быхаўцаў, Яўстафія Дзяконскага.

У 1834 г. адбылося вяселле брата Даміцэлі, Маўрыцыя Бучынскага з Булькава з Матыльдай Гюнтэр, сястрой Габрыэлы, на якім прысутнічала Даміцэля з мужам і чатырохгадовым сынам Казімірам [18, с. 190]. Гэта дазваляе з вялікай доляй верагоднасці меркаваць, што Казімір нарадзіўся каля 1830 г.

У 1835 г. маладыя Бучынскія накіраваліся на два месяцы ў госці да сваіх родзічаў у Гродзенскую і Мінскую губерні. Матыльда апісвала ў сваіх доўгіх лістах свае ўраджанні ад новых для яе мясцін. Магілёўцы, дзе жыла сям’я сястры яе мужы, уразілі яе ўзорнай гаспадаркай і квітнеючым паркам, а на могілках у Лыскаве яна наведвала магілу Ф. Карпінскага [18, с. 210].

У фондзе Быхаўцаў захаваўся доволі вялікая калекцыя (некалькі дзесяткаў) лістоў Станіслава і Казіміра да бацькі і маці, а таксама бацькі да іх. Гэтыя лісты дазваляюць зрабіць доволі цікавыя высновы наконт адносінаў у гэтай сям’і. Найбольш раннія з лістоў паходзяць з другой паловы 1840-х гг., калі Станіслаў і Казімір разам вучыліся ў Пецярбургу ў Інжынерным інстытуце. Лісты гэтага перыяда больш эмацыянальныя, яны скіраваны адначасова да абодвух бацькоў.

У адным з лістоў за 1847 г. Казімір расказваў аб сваіх поспехах у вучобе і адзнаках, якія ён атрымаў на экзаменах. Вучыўся ён вельмі добра: два экзамены здаў на 10 і 9, па маляванні і рускай мове атрымаў 7, экзамін па прадмету, які ён называе “фронт” (магчыма, маршыраванне) ён здаў на 9. З гонарам Казімір піша бацькам, што мае сярэдні бал 9. У гэтым лісце ён таксама прасіў бацькоў даслаць яму две кнігі на французскай мове, каб яе не забыць [19, арк. 3–3 адв.]. Верагодна, заняткаў па французскай мове ў гэтай навучальнай установе не было.

Лісты, якія адносяцца да канца 1850 – пачатку 1860 гг. маюць зусім іншы характар. Зразумела, што пісалі іх не юнакі, а дарослыя мужчыны. Лісты пакідаюць ураджанне нейкага канфлікта паміж Аляксандрам і яго жонкай. У іх адсутнічаюць пытанні да маці, яна згадваецца вельмі рэдка. Ствараецца адчуванне, што яна ў той час жыла асобна ад Аляксандра Быхаўца.

Асноўны змест лістоў Станіслава (іх значна болей і почарк Станіслава больш разборлівы, чым яго брата) – вырашэнне пытанняў беларускіх маёнткаў, якімі ён займаўся ў Санкт-Пецярбургу – знаёміўся з патрэбнымі людзьмі і г.д. Кратка апісаў Станіслаў свае службовыя справы, камандзіроўкі і сустрэчы са знаёмымі. Ён пісаў бацьку пра набывццё коней, падарункаў родзічам і г.д. З лістоў вынікае, што Станіслаў (відаць, і яго брат) моцна залежылі ад бацькі ў фінансавым плане. Усе лісты ўтрымліваюць або падзяку за атрыманыя грошы, або

ветлівую просьбу даслаць грошы на нейкія канкрэтныя патрэбы. Станіслаў хвалываўся пра здароўе бацькі. Складваецца ўраджанне, што бацька быў для яго самым важным членам сям'і. Нават пра смерць сястры Юліі Станіслаў піша даволі суха. Павярхоўнае даследаванне лістоў не дазволіла знайсці згадкі пра дзяцей Юліі.

Кожны свой ліст да бацькі ён пачынаў зваротам "Najukochańszy Pára Dobrodzieju" (Самы любімы Папа Дабрадзей). Захаваліся лісты Станіслава, напісаныя ў ліпені 1857 г., калі ён разам з братам знаходзіўся ў летнім вайсковым лагеры ў Чырвоным Сяле пад Пецярбургам. У той час ён выконваў абавязкі дывізіянага квартырмайстра 17 гвардзейскай пяхотнай дывізіі. Аляксандр Быхавец сур'ёзна хварэў, і Станіслаў вельмі непакоіўся аб гэтым [20, арк. 1–5 адв.].

У адным з лістоў ён расказваў аб сваіх планах прыехаць у госці да бацькі і сустрэцца з ім у Балі (маёнтка зяця Яўстафія Дзяконскага). Часта ў лістах пералічваецца пакупкі і падарункі родным. У снежні 1857 г. Станіслаў даслаў у Гродна на адрас зяця Я. Дзяконскага бранзалет і брошку для сваёй жонкі Ядвігі, два залатых пяра – адно для бацькі, а другое для "цёці Дзяконскай"*. Ён таксама купіў 7 тамоў (з 9-га па 16-ты) "Histoire du Consulat et de l'Empire p. Thiers, edition de Paris". Верагодна, такім менавіта шляхам папаўнялася знакамітая бабліятэка Аляксандра Быхаўца.

Доўгі час Быхаўцы былі абцяжараны рознымі судовымі справамі, якія тычыліся іх маёмасці або спадчыны пасля смерці родзічаў. У 1850-я гг. ішоў судовы працэс Быхаўцаў з нейкім Янчэўскім, якому яны прадалі маёнтка Арава ў Магілёўскім павеце. Узьяшы задатак 690 руб. з сумы 8 тыс. 110 руб., Аляксандр Быхавец атрымаў на астатнюю суму вексель. Пры гэтым ён прызнаў Янчэўскаму права на маёнтка. Пакупнік павінен быў выплаціць грошы за два гады, аднак гэтага не зрабіў, і Быхаўцы падалі на яго ў суд. У 1852 г. Магілёўскі павятовы суд прыняў рашэнне прадаць маёнтка з тым, каб выплаціць грошы Быхаўцам. Аднак за яго далі толькі 7 тыс. руб., гэтая сума была меншай той, што быў павінен Янчэўскі. У 1858 г. Станіслаў звярнуўся за дапамогай да кн. Любамірскага, каб ён пасадзейнічаў вяртанню астатняй сумы грошай.

У маі 1858 г. Станіслаў быў накіраваны на службу ў Адэсу. У сваіх лістах ён апісваў гэты горад і жыццё ў ім, якое было, на яго думку, вельмі дарагім. Менавіта тут яго спаткала навіна аб заўчаснай смерці сястры Юліі (ёй было толькі 33 гады). Пасля гэтага родзічы хацелі загазаць яе партрэт якому-небудзь мастаку. Станіслаў вырашыў намалюваць партрэт сам – зрабіць копію са здымка, які ён меў з сабой у Адэсе. Перапіска на гэтую тэму ішла ў ліпені – жніўні 1858 г. Менавіта ў гэты час яго брат Казімір хлапатаў наконт пасады кіраўніка Ваўкавыскага павета, што было для яго вельмі выгадным і дало б магчымасць пасяліцца бліжэй да бацькі. Аднак па нейкіх прычынах здзейсніць гэты план не ўдалося.

У Адэсе Станіслаў купіў сабе фартэпіяна і шмат займаўся музыкай. Выдатныя музычныя схільнасці меў і яго пляменнік Казімір Дзяконскі, старэйшы сын Юліі. У 1858 г. у Адэсе пра ваенным штабе быў надрукаваны трактат Станіслава Быхаўца, прысвечаны манеўрам, які ствараўся для службовага карыстання [20, арк. 10–30 адв.].

Роднасныя сувязі Быхаўцаў з Біспінгамі (праз Разалію Біспінг, маці Аляксандра) сталі прычынай судавага разбіральніцтва, якое адбылося ў 1860-я гг. і тычылася спадчыны Валерыі Біспінг (?–1859), дачкі Пятра Біспінга, дваюроднай сястры Аляксандра Быхаўца. Бацька Валерыі быў у 1820–1825 гг. маршалкам шляхты Ваўкавыскага павета [21, с. 421–429].

Валерыя Біспінг была сталай незамужняй дамай, мела два маёнткі Ялова і Канаплін у Ваўкавыскім павеце. Яна падтрымлівала цесныя сувязі з Быхаўцамі. У лістах Казіміра і Станіслава Быхаўцаў да бацькі неаднаразова згадваецца "цёця Валерыя", для якой прывозіліся падарункі і кнігі з Пецярбурга. Яе смерць выявіла канфлікт, які існаваў паміж Аляксандрам Быхаўцам і памешчыкам Тадэвушам Сегеням, які на той час займаў пасаду ваўкавыскага павятовага маршалка шляхты*.

Валерыя Біспінг памерла 23 чэрвеня 1859 г. Аляксандр Быхавец прыехаў да яе ў маёнтка, каб заняцца падрыхтоўкай да пахавання.

* Размова ідзе пра Ганну Дзяконскую з Быхаўцаў.

* Займаў яе ў 1856 – 1865 гг.

Аднак Тадэвуш Сегень сілай сваёй улады распарадзіўся аплчатаць маёмасць, каб Быхаўцы не забралі яе. А Быхавец быў вымушаны спыніць распараджанне і з'ехаць да дому. Ён так і не трапіў на пахаванне. У выніку гэтых падзей цела Валерыі пахавалі толькі праз 6 дзён, а стаяла лета. У сваёй скарзе на паводзіны Т. Сегеня А. Быхавец пісаў, што той пры жыцці Валерыі быў яе асабістым ворагам, але так як не быў у стане ёй што-небудзь зрабіць, то адпомсціў яе парэшткам. "Этот поступок Т. Сегеня, над прахом моей сестры učinённый, устрашил меня до того, что я, как тоже не имея при себе близких родственников, подобно Валерии Биспинк, ибо сыновья мои: Полковник Станислав Быховец, по состоянию оберквартирмейстером 5 артиллерийского корпуса жительствоует в Одессе, а Казимир Быховец, состоя на службе адъютантом лейб-гвардии конно-пажеского эскадрона, проживает в С. Петербурге, чтобы они на случай моей кончины, если Богу угодно будет призвать меня в вечность, за Его Превосходительства из мести его Т. Сегеня тело моё не оставили на поверхности земли..." [22, арк. 10 адв.].

Валерыю пахавалі на Лыскаўскіх каталіцкіх могілках.

Падчас разбіральніцтва высветлілася, што Валерыя Біспінг у 1853 г. у маёнтку Баля Вялікая напісала завяшчанне, сведкам пры гэтым быў гаспадар маёнтка Я. Дзяконскі. Усю сваю нерухомую маёмасць яна пакінула Казіміру Быхаўцу. Сваёй пляменніцы графіне Людвіцы Кіцкай яна завяшчала экіпаж і бібліятэку, А. Быхаўцу – срэбны кубак, астатняе срэбра яго жонцы Даміцэлі. Акрамя гэтага, ў завяшчанні згадвалася Ганна і Юлія Дзяконскія [22, арк. 13].

Аднак гэтае завяшчанне не было рэалізавана. Тры яе сястры, якія, відаць пастаянна жылі за мяжой і сустраліліся з Валерыяй рэдка, аспрычылі завяшчанне, настойваючы на больш раннім, дзе яны былі пазначаны як спадчынніцы. У 1860 г. суд падзяліў спадчыну Валерыі паміж яе сёстрамі графіняй Наталіяй Кіцкай (1801–1888), графіняй Людвікай Мыцельскай і Разаліяй Вессель (? – 1866) [23, с. 50–52]. У вырашэнні гэтай справы актыўны ўдзел прыняў і Тадэвуш Сегень, які быў павераным Р. Вессель. Агульная плошча маёнткаў Валерыі Біспінг складала 967,5 га зямлі [24, арк. 1–1 адв.].

Даміцэля Быхавец памерла 4 кастрычніка 1873 г. у Варшаве, дзе яна жыла пастаянна. Яна мела на той момант 70 гадоў [17, арк. 1]. У лютым 1856 г. яна склала распараджэнне аб падзеле сваёй маёмасці паміж дзецьмі. Нерухомай маёмасці яна не мела, хацела падзяліць 30 тыс. руб., якія былі забяспечаны на маёнтку Магілёўцы. Яна вырашыла падзяліць гэтыя грошы на тры роўныя часткі паміж сваімі трыма дзецьмі: дачкой Юліяй і двума сынамі. Сабе яна пакінула права карыстання 4 % ад гэтага капітала [25, арк. 1].

Станіслаў Быхавец даслужыўся да звання генерал-маёра расійскай арміі. Ён меў за жонку кн. Ядвігу Друцкую-Любецкую (к. 1820–1911) герба "Друк". Бацькамі Ядвігі былі кн. Ксаверый-Францішак Друцкі-Любецкі (1778–1846) і Марыя Сцыпію дэль Кампо (1793–1876) [26]. Год смерці Станіслава Быхаўца не вядомы. Аднак ён памёр не раней 1879 г., каля згадваецца ў "Памятнай кніжцы Гродзенскай губерні" сярэд ганаровых міравых суддзяў Ваўкавыскага павета [27, с. 106].

У 1878 г. маёнтка Магілёўцы належаў абодвум братам, ён размяшчаўся на мяжы Слонімскага і Пружанскага паветаў, налічваў 3 тыс. 607 дзес. зямлі. Сярэдні валавы даход з маёнтка складаў каля 6 тыс. 650 руб. срэбрам [28, арк. 19–21 адв.].

Згадак пра жонку Казіміра знайсці не ўдалося. Не вядома, ці быў ён наогул жанаты. Пасля смерці Казіміра і Станіслава іх маёнткі адышлі да Казіміра Дзяконскага, старэйшага сына іх сястры Юліі. Разам з маёнткам, палацам і знакамітай, адной з самых багатых у ваколіцах бібліятэкай, да Дзяконскіх адышоў і архіў Быхаўцаў.

Брат Аляксандра Быхаўца, Адам-Ян-Віктар (1796–1867) быў членам ваўкавыскага апеляцыйнага суда. У 1863 г. ён быў асуджаны на ссылку за ўдзел у паўстанні, у 1866 г. жыў пад наглядам паліцыі ў г. Нараўчат Пярэненскай губерні [4, с. 151]. Магчыма, ён быў старэйшым з братоў. Пра гэтае ўскосна сведчыць вялікая колькасць маёнткаў, якія яму належылі ў Ваўкавыскім павеце ў 1840-я гг. У 1846–1847 гг. былі складзены інвентарныя апісанні яго маёнткаў Крамяніца [29], Мацкемаўшчызна [30], Іозэфпаль [31], Зельзін [32] і Адамава [33]. Верагодна, пасля паўстання сынам Адама засталіся толькі не вельмі вялікія маёнткі Адамава (Адамкаў) і Перадзельск.

Іл. 2. Пакой у палацы Быхаўцаў і Дзяконскіх у Магілёўцах. Здымак зроблены Казімірам Дзяконскім да 1913 г.

Адам быў жанаты двойчы. Першай яго жонкай была Кацярына Жулкоўская, дачка Яна, роднага пляменніка Тадэвуша Касцюшкі [34, с. 87]. Другой яго жонкай стала Ізабэлла Ельская. Адам меў сына Здзіслава-Людвіка-Тамаша (1840–?). Пытанне роднасных сувязяў у гэтай сям’і не высветлена да канца. Здзіслаў у дакументах і публікацыях называецца то сынам Жулкоўскай, то Ельскай. Хутчэй за ўсё, Здзіслаў быў сынам Жулкоўскай. Ускосным доказам таму з’яўляецца “Спіс патомнай шляхты Ваўкавыскага павета”, дзе згадваецца Адам і Здзіслаў, аднак няма згадак пра жонку Адама. Верагодна, “Спіс” складаўся пасля смерці Жулкоўскай і да жаніцбы Адама на Ельскай.

У публікацыях сустракаюцца згадкі пра Аляксандру Быхавец (?–1915). А.Т. Федарук сцвярджае, што Аляксандра Быхавец была праўнучкай Кацярыны Жулкоўскай. Аднак яе дзеці нарадзіліся ў 1860-я гг. Такім чынам, яна мела блізка ўзрост да Здзіслава і ніяк не магла быць яго ўнучкай. Верагодней за ўсё, што яна была сястрой Здзіслава. Аляксандра была жонкай Ксаверыя Бутрымовіча (1820–1911) [35, с. 31].

У шлюбе з Вандай Марачэўскай Здзіслаў меў сыноў Леона (1876–?) і Адама (1878 –?) і дзвух дачок, імёны якіх не вядомы*. Адам і Леон Быхаўцы прыходзіліся Казіміру Дзяконскаму траюраднымі братамі. У 1910 г. Адам Здзіславіч Быхавец выступаў павераным у справах маёнтка Гнезна Паўла і Кацярыны Тарасовічаў [36, арк. 2]. Ц. Цішэўская пісала, што свае абавязкі ён выконваў вельмі неахвотна. Ц. Цішэўская асабіста ведала Адама Быхаўца, вось што яна пісала пра гэтую сям’ю: “Пан Адам Быхавец быў на праўдзе нахлебнік, нібы то юрыст, адбываў практыку ў Гродна ў мецэната Ячыноўскага**”, але мала гэтым займаўся. Хутчэй сядзеў у

* Даты нараджэння Здзіслава і яго сыноў прыводзіць у сваёй кнізе А.Р. Бензарук.

** Хутчэй за ўсё, размова ідзе пра вядомага гродзенскага адваката і паверанага Станіслава Ячыноўскага. Ц. Цішэўская добра яго ведала, таму што была сяброўкай яго адзінай дачкі Хэлены (Поль).

Магілёўцах або Вердамічах. Мы яго любілі, таму што быў вельмі разумны і забаўны, але безнадзейна брудны, закінуты, заўсёды нешта ў гардзёробе вісела альбо не было зашпілена.

Ён быў сынам Здзіслава і здаецца Арачэўскай***, а пан Здзіслаў нарадзіўся ад Ельскай, сястры Адама, мужа цёці Генрыеты. У яго быў брат Леон і дзве сястры. Іх родавы маёнтка называўся Пердзельск. Калі панні Быхавец выраслі, палічылі, што гэтая назва не дапаможа ім пайсці замуж і перамянілі яго на Перадзельск, але ні адзін селянін гэтага не прызнаваў і называў па-старому. Калі панні сядзелі і дарэмна жаніха чакалі, пан Здзіслаў пераназваў маёнтка на Жоалін і адразу тады нейкі афіцэр расійскі выкраў адную панну. Другую адразу вывезлі са страху за мяжу. Другі маёнтка, размешчаны ў кіламетры ад Магілёўцаў – Адамкаў, атрымаў Леон, самы нудны чалавек пад сонцам. У яго быў арыгінальны спосаб заікання, апошняе слова ў сказе паўтараў два разы, а з гэтага апошні склад зноў два разы і з гэтага атрымлівалася на прыклад:

– Панно Цэсю, Цэсю, сю...

Стары пан Здзіслаў меў заўсёды акурак сігары ў роце, задумваліся мы не адзін раз, хто распачынае яго сігару.

Пан Леон (Леось) быў амаль што дзень на вчэрэй ў Магілёўцах, а так як вельмі нудзіў цёцю Стэфцю, то яна яму гаварыла:

– Пастукай сабе ў більярд.

Альбо:

– Дзевяць гадзін, Леось. Загадвай коней закладваць, пара табе спаць” [37, с. 57–58].

Хутчэй за ўсё, нашчадкі Адама Быхаўца мелі значна меншыя фінансавыя магчымасці, чым нашчадкі Аляксандра. Іх жыццё было звязана не са сталіцай, а з павятовым Ваўкавыскам, дзе яны займалі невысокія пасады – залатыя часы роду Быхаўцаў мінулі. Прычыны гэтага мог быць удзел Адама ў паўстанні і яго ссылка. У пачатку ХХ ст. за Леонам і Адамам Быхаўцамі лічыліся толькі маёнткі Адамкаў і Перадзельск. Усе астатнія былі або канфіскаваны, або прададзены.

Р. Афтаназы, спасылаючыся на звесткі В. Карпызы, называе Ляона і Ганну Быхаўцаў апошнімі гаспадарамі маёнтка Адамкаў, размешчанага недалёка ад Магілёўцаў. Хутчэй за ўсё, гэты маёнтка быў некалі вылучаны з Магілёўцаў. У другой палове XIX ст. ён налічваў 1497 дзес. зямлі, у яго ўваходзілі фальваркі Чарналес, Жэрэмія і Гродзіск. У Адамкаве была аднапавярховая, узведзеная ў XIX ст. сядзіба, порцік якой абапіраўся на тоўстыя калоны. Падчас I сусветнай вайны тут стаялі нямецкія войскі, якія вывезлі ўсё самае каштоўнае [38, с. 183]. Да нашых дзён сядзіба не захавалася.

Некалькі асобаў з роду Быхаўцаў не ўдалося ўключыць у агульнае дрэва. Да іх ліку адносіцца Тэрэза Быхавец. У 1830 г., апісваючы карнавал у Вільні, Пузына згадвае панну Тэрэзу Быхавец, якая прадстаўляла ў сваім касцюме зімовую ноч [18, с. 119]. Не вядома, чыёй дачкой яна была, магчыма, аднаго з братоў: Юзафа, Яна або Антонія Ігнацэвічаў.

Адам Быхавец-малодшы не быў жанаты, пра гэта згадвала Цішэўская. Не вядома, ці былі дзеці ў яго брата Леона. Наогул, няма ніякай інфармацыі пра сучасных нашчадкаў роду Быхаўцаў па мужчынскай лініі з Ваўкавыскага павета.

СПІС ЦЫТУЕМЫХ КРЫНІЦ

1. Памяць: Гіст.-дакум. хроніка Ваўкавыскага раёна. – Мн.: БЕЛТА, 2004. – 528 с.
2. Шаланда, А.І. Сапраўдны гербоўнік шляхты Ваўкавыскага павета ў другой палове XVI – XVIII стст. // ГерольдLitherland. – 2004. – № 3–4. – С. 98–101.
3. Распоряжение помещицы Быховец Домицелии о разделе между детьми её денег (3 февраля 1856 г.) // НГАБ у г. Гродна. – Ф. 1664. – Воп. 1. – Спр. 88.
4. Госцеў, А.П. Быхаўцы // Энцыклапедыя гісторыі Беларусі: у 6 т. // Рэдкал.: Б.І. Сачанка [і інш.] – Мн.: БелЭнц, 1994. – Т. 2. С. 150–151.
5. Karpyza, W. Rohoznica // Głos znad Niemna. – 1996. – 7 maja – 2 czerwca. – S. 5.

*** На самой справе, Ванды Марачэўскай.

6. Запись помещика Быховца Игнатия о разделе своих имений между своими сыновьями Яном, Юзефом, Антонием (1807 г.) // НГАБ у г. Гродна. Ф. 1664. – Воп. 1. – Спр. 87.
7. Węsień, J. Wychowiec Józef-Władysław // Polski słownik biograficzny. – Kraków: Nakładem Polskiej Akademii Umiejętności, 1937. – Т. III. – С. 158–159.
8. Свидетельство о службе помещика Быховца Ивана Игнатьевича в Слонимском межовом суде (8 мая 1832 г.) // НГАБ у г. Гродна. Ф. 1664. – Воп. 1. – Спр. 5.
9. Завещание ксендза Быховца Яна (1750 г.) // НГАБ у г. Гродна. Ф. 1664. – Воп. 1. – Спр. 7.
10. Uruski, S. Rodzina. Herbarz szlachty polskiej. – Warszawa: Gebether i Wolf, 1906. – Т. 2. – С. 103.
11. Завещание помещика Быховца Яна (23 декабря 1790 г.) // НГАБ у г. Гродна. Ф. 1664. – Воп. 1. – Спр. 8.
12. Ведомость о количестве жителей по 5-й переписи по Волковысскому уезду за 1795 г. // НГАБ у г. Гродна. Ф. 24. – Воп. 7. – Спр. 319.
13. Метрическая выпись о крещении помещика Быховца Адама 24 декабря 1796 г. (11 июня 1796). // НГАБ у г. Гродна. Ф. 1664. – Воп. 1. – Спр. 1.
14. Метрическая выпись о крещении помещика Быховца Яна-Игнатия 21 июля 1800 г. (24 августа 1817 г.) // НГАБ у г. Гродна. Ф. 1664. – Воп. 1. – Спр. 2.
15. . Аттестат об окончании помещиком Быховцем Иоанном 6-го класса Гродненской гимназии (2 июля 1821 г.) // НГАБ у г. Гродна. Ф. 1664. – Воп. 1. – Спр. 4
16. Список потомственных дворян Волковысского уезда. 1910 г. // НГАБ у г. Гродна. Ф. 332. – Воп. 2. – Спр. 3.
17. Метрическая выпись о смерти помещицы Быховец Домицелии (23 сентября 1873 г.) // НГАБ у г. Гродна. Ф. 1664. – Воп. 1. – Спр. 9.
18. Puzyra G. z Güntherów W Wilnie i w dworach litewskich. Pamiętnik z lat 1815–1843. – Kraków: Krajowa Agencja Wydawnicza, 1990. – 390 s.
19. Письма Быховца Казимира и Станислава родителям. 1847 г. // НГАБ у г. Гродна. Ф. 1664. – Воп. 1. – Спр. 18.
20. Письма помещиков Быховцев Станислава и Казимира отцу Александру (1857–1860 гг.) // НГАБ у г. Гродна. Ф. 1664. – Воп. 1. – Спр. 20.
21. Szczuka, L. Marszałkowie szlachty gubernii grodzieńskiej // Ateneum Wileńskie. – Wilno. – 1924. – Т. II. – S. 421–429.
22. Дело о правах помещиков Быховцев Александра и его сына Казимира на наследство помещицы Биспинг Валерии (1859–1885 гг.) // НГАБ у г. Гродна. Ф. 1664. – Воп. 1. – Спр. 81.
23. Karpyza, W. Natalia Kicka (1801–1888) z rodu Bispingów // Magazyn Polski. – 2003. – № 1. – S. 50–52.
24. Дело о передаче им. Ялово и Коноплин помещицы Биспинг Валерии её сёстрам Кицкой, Мыцельской и Вессель (1861 г.) // НГАБ у г. Гродна. Ф. 1664. – Воп. 1. – Спр. 759.
25. Распоряжение помещицы Быховец Домицелии о разделе между детьми её денег. 3 февраля 1856 г. // НГАБ у г. Гродна. Ф. 1664. – Воп. 1. – Спр. 88.
26. Minakowski, M.J. Genealogia potomków Sejmu Wielkiego. [Электронный ресурс]. – 2008. – Рэжым доступа: www.sejm-wielki.pl. – Дата доступа: 08.05.09.
27. Памятная книжка Гродненской губернии на 1880 г. Адрес-календарь и статистическо-справочные сведения. – Гродно: типография губернского правления, 1879. – 459 с.
28. О собрании и сообщении сведений министру государственных имуществ о имениях предполагаемых обложению налогами (1878 г.) // НГАБ у г. Гродна. Ф. 1. – Воп. 7. – Спр. 2490.
29. Дело об утверждении инвентарного описания им. Кременица Волковысского уезда помещика Быховца Адама (1846 – 1847 гг.) // НГАБ у г. Гродна. Ф. 96. – Воп. 1. – Спр. 905.
30. Дело об утверждении инвентарного описания им. Мацкемовщизна Волковысского уезда помещика Быховца Адама (1846–1847 гг.) // НГАБ у г. Гродна. Ф. 96. – Воп. 1. – Спр. 1247.
31. Дело об утверждении инвентарного описания им. Иозефполь Волковысского уезда помещика Быховца Адама (1846 – 1847 гг.) // НГАБ у г. Гродна. Ф. 96. – Воп. 1. – Спр. 1273.
32. Дело об утверждении инвентарного описания им. Зельзин Волковысского уезда помещика Быховца Адама (1846 – 1847 гг.) // НГАБ у г. Гродна. Ф. 96. – Воп. 1. – Спр. 1274.
33. Дело об утверждении инвентарного описания им. Адамово Волковысского уезда помещика Быховца Адама (1846 – 1847 гг.) // НГАБ у г. Гродна. Ф. 96. – Воп. 1. – Спр. 1285.
34. Бензярук, А.Р. Касцюшкі-Сяхновіцкія. Гісторыя старадаўняга роду. – Брэст: Акадэмія, 2006. – 130 с.
35. Федорук, А.Т. Старинные усадьбы Берестейщины. – Минск: БелЭнц, 2006. – 576 с.
36. Об открытии соло-вексельного кредита землевладельцам Тарасович Павлу Домениковичу и Сегень Екатерине Осиповне под залог им. Гнездо Волковысского уезда // НГАБ у г. Гродна. Ф. 27. – Воп. 1. – Спр. 386.
37. Ciszewska, C. Gawęda o tym, co było... Wspomnienia. – Kazimierza Wielka: Nowa Nidzica, 2009. – 288 s.
38. Aftanazy, R. Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej. Województwa brzesko-litewskie, nowogródzkie. – Wrocław-Warszawa-Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1992. – Tom 2. – 471 s.

Материал поступил в редакцию 26.09.10

POPKO O.N. Bychowiec family to the arms "Magila" of Brest region

The article is devoted to the history of Bychowiec family. They were landowners who in XVII – beginning of XX centuries owned the manor Mogilewcy on the territory of Brest region. This family had relative communications with the richest and most noble families in this region. The author tells about the most known representatives of the family. The archival materials, letters and memoirs of the people knowing this family became the basis for this article. The photo is published in Belarus for the first time.

УДК 726.5

Никитчик А.Д., Никитчик Т.А.

«AULA MARMOREA», БРЕСТ И ЕГО СВЯТО-НИКОЛАЕВСКИЙ СОБОР

Брестский Свято-Николаевский собор, корректнее сказать, то его изображение, что представлено на гравюре Эрика Йонсона Дальберга, являлось зданием эклектичной архитектуры, в котором прослеживаются черты нескольких стилевых конституций: византийской, готической, ренессансной. На гравюре Дальберга «Urbs et castellum...» (май 1657 г.) собор показан с фланкированными восточным и западным фасадами. Именно в этом необычном фланки-

ровании кроется вся загадка его «милитарности» и подсказка в поиске материнского прототипа (рис. 1). Для целого ряда современных исследователей принадлежность этого здания в изображениях 1657 и 1759 гг. к инкастеллированным сооружениям не вызывает сомнения. Условно это относится к изображению двухбашенного собора из «VISITATIO GENERALIS ECCLESIA CATHEDRALIS BRESIENSIS...», проведенной Ф. Ф. Володковичем, А. Корончевским, А. Иодко в 1759 г.,

*Никитчик Анатолий Данилович, инженер редакционно-издательского отдела Брестского государственного технического университета.
Никитчик Татьяна Анатольевна, студентка строительного факультета Брестского государственного технического университета.
Беларусь, БрГТУ, 224017, г. Брест, ул. Московская, 267.*